

ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

ОЛІЙНИК Дмитро - аспірант Київського університету інтелектуальної власності та права

**УДК 349.3:342.7
DOI 10.32782/EP.2023.4.15**

У статті розглянуто питання фінансових санкцій у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Акцентовано увагу на тому, що в умовах сьогодення соціальні пріоритети держави мають доволі вагоме значення і стають чинником, який пов'язаний із забезпеченням соціальної безпеки шляхом попередження потенційних загроз у сфері соціального забезпечення населення. На жаль, значні фінансові ресурси, які спрямовуються на обороноздатність держави протистояти російській воєнній агресії не дозволяють створити такий фінансовий механізм, який був би здатний реалізувати всі аспекти ефективної соціальної політики, забезпечити загальнолюдський розвиток українського суспільства. За таких умов важливе значення надається неухильному дотриманню норм чинного законодавства в соціальній сфері, а у випадку їх порушення, притягнення винних до відповідальності, передусім, шляхом застосування фінансових санкцій. З огляду на це, проаналізовано наукові підходи до розуміння категорії «фінансова санкція», розглянуто їх особливості та місце фінансових санкцій у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Констатовано, що сфера загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відіграє надзвичайно важливу роль у системі соціального забезпечення населення. З огляду на це, суспільні відносини у цій сфері вимагають не лише чіткого законодавчого регулювання, але й безперечного дотримання цих норм. Вказано, що вагоме місце в цьому процесі відведено фінансовій відпові-

дальності, «серцевиною» якої є фінансові санкції. У досліджуваній царині перевагу мають такі фінансові санкції, як пеня та штраф. Безумовно, що реалізація фінансової санкції у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування має місце лише у випадках вчинення правопорушення і здійснюється спеціально уповноваженими на це органами.

Ключові слова: соціальне забезпечення, право соціального забезпечення, соціальні послуги, соціальний захист, соціальна безпека, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, фінансові санкції, фінансовий механізм, відповідальність.

Постановка проблеми

Сьогодення виявилось для України важким випробуванням у всіх без винятку сферах суспільного життя, і це спричинено жорстокими реаліями військової агресії російської федерації, – країни, яка реалізовує свої ворожі наміри щодо захоплення нашої держави та знищення українського народу. За таких умов виникає багато загроз і викликів, які потрібно подолати, вирішити низку важливих і невідкладних завдань, з-поміж яких не останнє місце займає забезпечення соціального захисту населення, підвищення його добробуту, надання якісних соціальних послуг, тим хто гостро їх потребує, а відтак, забезпечення соціальної безпеки загалом. Важливу роль у процесі забезпечення соціальної сфери, надання якісних соціальних послуг населенню, покликані виконувати фінансові санкції, що містяться в нормах чинного законодавства.

Як складові фінансового механізму, що спрямований на дотримання законодавства у праві соціального забезпечення, фінансові санкції підсилюють пріоритет держави на реалізацію ефективної соціальної політики, забезпечення соціальної збалансованості в суспільстві та підвищення добробуту населення. У цьому контексті науковий інтерес становить розгляд змісту та сутності фінансових санкцій, які застосовуються у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Стан дослідження проблеми

У науковій літературі, що містить праці, у яких розглядаються питання права соціального забезпечення та фінансового права, проблематика фінансових санкцій отримала відповідне відображення та науковий інтерес. З-поміж учених, які присвятили свої праці вказаним вище питанням, варто назвати А. Берлача, В. Білоуса, О. Головенка, Р. Єну, С. Єсімова, М. Занфірова, О. Капітан, Л. Касьяненко, Д. Кобильніка, Н. Литвин, Т. Мачелик, Ю. Назара, Т. Парпан, О. Рябченко, Н. Туркіну, І. Устинову, Ю. Фоменко, В. Шамрая, В. Шкарупу та ін.

Мета статті полягає в розкритті сутності та змісту фінансових санкцій та з'ясуванні їх місця і ролі у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Виклад основного матеріалу

В умовах сьогодення соціальні пріоритети держави мають доволі вагоме значення і стають чинником, який пов'язаний із забезпеченням соціальної безпеки шляхом попередження потенційних загроз у сфері соціального забезпечення населення. Значні фінансові ресурси, які спрямовуються на обороноздатність держави протистояти російській військовій агресії, не дозволяють створити такий фінансовий механізм, який був би здатний реалізувати всі аспекти ефективної соціальної політики, забезпечити загальнолюдський розвиток українського суспільства. Водночас, необхідно підкреслити той факт, що «система соціального забезпечення та соціальної підтримки є важливою складовою реалізації державної соціальної політики. Передусім це стосується політики щодо малозабезпечених

та непрацевдатних і забезпечує соціальну стабільність у суспільстві.

Складовими соціального забезпечення є пенсійне забезпечення, забезпечення грошовою допомогою, соціальне обслуговування. Пільги і компенсації є головними для трьох компонентів. Соціальне забезпечення тісно взаємодіє та переплітається із самозабезпеченням громадян на випадок настання складних життєвих обставин. До соціального забезпечення належать усі матеріальні блага, які людина отримує безоплатно чи на пільгових умовах від суспільства у разі втрати джерел до існування або несення додаткових витрат» [1, с. 5].

Варто погодитись з О. І. Капітан у тому, що соціальний захист займає одне з ключових місць у житті держави і суспільства. Він безпосередньо залежить від розвитку економіки і тісно пов'язаний з політикою та соціальним добробутом працюючих людей і непрацюючих верств населення.

Вочевидь, вчена досить слушно зауважує, що підвищення добробуту населення є однією з основних цілей будь-якого суспільства, що прагне до прогресу. Держава, що піклується про своїх громадян, має створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового і благополучного життя людей, забезпечуючи економічне зростання і соціальну стабільність у суспільстві [2, с. 25].

Натомість І. С. Андрієнко нагадує, що сфера соціального забезпечення є комплексом «різноманітних відносин, що мають різну правову природу: фінансову, управлінську та власне розподільчу. Законодавство у сфері соціального забезпечення, яке у своєму складі має адміністративне, фінансове, законодавство права соціального забезпечення, є комплексним правовим утворенням. Норми про юридичну відповідальність за порушення соціальних прав громадян мають різну галузеву належність. З огляду на останнє, винна особа несе кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну, дисциплінарну відповідальність. Водночас норми про юридичну відповідальність фрагментарно містяться і в джерелах права соціального забезпечення. Однак більшість законів та підзаконних нормативно-правових актів, які є джерелами права соціального забезпечення, висвітлюють питання

юридичної відповідальності та мають виключно бланкетний характер [3, с. 130-131].

В аналітичній доповіді про основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні, її автори О. О. Кочемировська та О. М. Пищуліна звертають увагу на необхідність побудови нової системи соціальних послуг, яка «має супроводжуватися заходами державної політики, спрямованими на розвиток ринку соціальних послуг, зокрема запровадженням системи державного замовлення на соціальні послуги та соціального контракування і державних, і недержавних надавачів таких послуг» [4, с. 67-68]. При цьому науковці висловлюють думку про необхідність здійснення низки заходів, спрямованих на впровадження основних засад диверсифікації постачальників послуг соціальної сфери, з-поміж яких вказується на доцільність визначення форми й характеру санкцій за недотримання вимог щодо змісту та якості послуг [4, с. 67-68].

Отож, фінансові санкції відіграють важливу роль для забезпечення належного механізму, спрямованого на дотримання норм чинного законодавства, яке діє у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зокрема та соціального забезпечення загалом.

У контексті нашого дослідження, передусім, варто з'ясувати значення категорії «фінансова санкція». Так, розглядаючи питання санкції фінансово-правової норми, Т. С. Демченко зауважує, що в юридичній науці не існує одностайності у визначенні поняття «фінансова санкція». Таке твердження він аргументує поглядами окремих науковців, зокрема І. П. Устиної та Д. А. Кобильніка, які визначають фінансову санкцію як елемент структури норми права [5, с. 270]. Дослідник також наводить думки М. В. Занфірова, який вважає, що це міра фінансової відповідальності [5, с. 270]. Окрім того, Т. С. Демченко зауважує існування поглядів, у яких науковці розглядають фінансові санкції з різних сторін. Так, зокрема, вчений вказує на позицію Ю. О. Ровинського, який стверджує, що поняття «фінансова санкція» може розглядатись як елемент структури (необхідний атрибут) норми права й як конкретно визначена міра фінансово-правової відповідальності, тобто санкцією слід

називати тільки закладену в юридичній формі можливість фінансово-правового примусу щодо зобов'язаної особи на випадок невиконання нею обов'язку [5, с. 270].

Натомість, на думку А. Й. Іванського, фінансово-правові санкції – це обов'язкові структурні елементи норми фінансового права, що мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку вчинення фінансового правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності – фізичної чи юридичної особи – вимог законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників [6, с. 21-23].

З'ясовуючи поняття та юридична природу фінансових санкцій, М. А. Бейгул та Ю. О. Фоменко роблять висновок, що найбільш істинним є підхід до розуміння фінансової санкції як самостійної міри юридичної відповідальності, оскільки вона має певні ознаки, а саме: застосовується уповноваженими органами, має імперативний характер, в окремих випадках може вступати в дію без наявності вини суб'єкта, мають специфічну процедуру застосування, мають грошовий, правовідновлюючий характер, чим відрізняються від адміністративних, кримінальних санкцій [7, с. 43].

Згадуваний нами А. Й. Іванський також звертає увагу на ознаки фінансово-правових санкцій, зазначаючи при цьому, «що до ознак фінансово-правових санкцій також слід віднести існування специфічного провадження щодо їх застосування, а також появу власних процесуальних норм, строків давності та специфіки доказування. Зокрема, санкції (пеня та штраф) застосовуються у безспірному або судовому порядку за результатами проведених податкових перевірок, перевірок отримувачів та розпорядників бюджетних коштів тощо» [6, с. 21-23].

Окрім того, дослідник підкреслює, що до характерних ознак фінансово-правових санкцій належить існування специфічного про-

вадження щодо їх застосування, а також наявність власних процесуальних норм, строків давності та специфіки доказування, які закріплені нормами фінансового законодавства [6, с. 21-23].

Варто звернути увагу на чинники, які впливають на особливості фінансово-правових санкцій. У цьому контексті Т. С. Демченко вважає, що такими особливостями є те, що:

«1) вони в одних випадках можуть застосовуватися на вимогу керівника державного органу, а в інших – в обов'язковому порядку;

2) в більшості випадків застосування фінансово-правової санкції потребує процесуального оформлення;

3) фінансово-правові санкції застосовуються через певний проміжок часу після попередження про усунення недоліків і, як правило, на розсуд правозастосовного органу;

4) реалізація фінансово-правових норм має продовжувальний характер і її припинення залежить, як правило, від активних позитивних дій правопорушника, від його виконавської дисципліни і своєчасності ліквідації недоліків, що існують;

5) для фінансової діяльності держави характерні специфічні методи, до яких можна віднести встановлення обов'язкових платежів, податків, встановлення і стягнення мита, зборів та інше;

6) фінансово-правовим санкціям характерні різноманітні і специфічні види примусу. Санкції, що застосовуються у фінансовому праві, як правило, не знаходять свого застосування (крім штрафу і пені) у будь-якій іншій галузі права. До специфічних видів можна віднести, наприклад, припинення фінансування, відмовлення в прийнятті до фінансування, обмеження кредитування;

7) фінансово-правові санкції залежно від способів, яким вони слугують правовій охороні, поділяються на правовідновлювальні і каральні» [5, с. 270-271].

Аналізуючи Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV, можемо зауважити, що законодавець застосовує два базові види фінансових санкцій, якими є пеня та штраф. Так, зокрема, ч. 10 ст. 106 цього Закону передбачає, що «виконавчі органи

Пенсійного фонду застосовують до банків такі фінансові санкції:

1) за несвоєчасне перерахування або несвоєчасне зарахування на банківські рахунки органів Пенсійного фонду та Накопичувального фонду сум страхових внесків, фінансових санкцій, зазначених у частині дев'ятій цієї статті, сум інвестиційного доходу, одержаного від інвестування коштів Накопичувального фонду, за несвоєчасне перерахування за платіжними документами виконавчих органів Пенсійного фонду та несвоєчасне зарахування на банківські рахунки сум коштів Пенсійного фонду та Накопичувального фонду, які використовуються на цілі, передбачені цим Законом, нараховується пеня з розрахунку 0,1 відсотка зазначених сум, розрахована за кожний день прострочення їх перерахування (зарахування) та накладається штраф у розмірі 10 відсотків своєчасно не зарахованих (неперерахованих) сум;

2) за порушення вимог, передбачених частиною дванадцятю статті 20 цього Закону, накладається штраф у розмірі суми страхових внесків, яка підлягає сплаті страхувальником» [8].

Характерним є те, що «оскарження рішення виконавчого органу Пенсійного фонду про нарахування пені та накладання штрафів зупиняє строки їх сплати до винесення вищим органом Пенсійного фонду або судом рішення у справі. Строки сплати фінансових санкцій також призупиняються до винесення судом рішення в разі оскарження страхувальником вимоги про сплату недоїмки, якщо накладення фінансових санкцій пов'язано з її виникненням або несвоєчасною сплатою» [8].

Висновки

Отже, з огляду на викладене вище можемо констатувати, що сфера загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відіграє надзвичайно важливу роль у системі соціального забезпечення населення. З огляду на це, суспільні відносини у цій сфері вимагають не лише чіткого законодавчого регулювання, але й безперечного дотримання цих норм. У сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за порушення норм чинного законодавства, яке її регулює, законодавець передбачив змогу застосування фі-

нансової, адміністративної, кримінальної та інших видів відповідальності. Натомість, вагоме місце у цьому процесі відведено фінансовій відповідальності, «серцевиною» якої є фінансові санкції. У досліджуваній царині перевагу мають такі фінансові санкції, як пеня та штраф. Безумовно, що реалізація фінансової санкції у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування має місце лише у випадках вчинення правопорушення і здійснюється спеціально уповноваженими на це органами.

Література

1. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с. Бібліогр.: с. 239–247.
2. Капітан О. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів формування та реалізації соціальної політики України в умовах євроінтеграційних процесів: дис. на здобуття наук. ступеня докт. філософ.; спец. 081 – Право. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 206 с.
3. Андрієнко І. С. Особливості юридичної відповідальності у праві соціального забезпечення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 129–134.
4. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні: аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. К.: НІСД, 2012. 88 с.
5. Цит за: Демченко Т. С. Санкція фінансово-правової норми. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: тези Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (м. Чернігів, 22–23 травня 2014 р.)*. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. С. 269–273.
6. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук; спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2009. 42 с.
7. Бейгул М. А., Фоменко Ю. О. Поняття та юридична природа фінансових санкцій: *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Суми,

SUMMARY

The article discusses the issue of financial sanctions in the field of mandatory state pension insurance. Attention is focused on the fact that in today's conditions, the social priorities of the state are of considerable importance and become a factor related to ensuring social security by preventing potential threats in the sphere of social security of the population. Unfortunately, significant financial resources that are directed to the state's defense capability to resist Russian military aggression do not allow creating such a financial mechanism that would be able to implement all aspects of effective social policy and ensure the universal development of Ukrainian society. Under such conditions, important importance is attached to strict compliance with the norms of current legislation in the social sphere, and in case of their violation, bringing the guilty to responsibility, first of all, through the application of financial sanctions. With this in mind, scientific approaches to understanding the category «financial sanction» were analyzed, their features and the place of financial sanctions in the field of mandatory state pension insurance were considered. It was established that the field of mandatory state pension insurance plays an extremely important role in the social security system of the population. Given this, social relations in this area require not only clear legislative regulation, but also unquestionable compliance with these norms. It is indicated that an important place in this process is given to financial responsibility, the «heart» of which is financial sanctions. In the area under study, such financial sanctions as fines and fines are preferred. It goes without saying that the implementation of a financial sanction in the field of mandatory state pension insurance takes place only in cases of committing an offense and is carried out by specially authorized bodies.

Key words: social security, social security law, social services, social protection, social security, mandatory state pension insurance, financial sanctions, financial mechanism, responsibility.

21–22 травня 2020 року); [у 2-х ч.]. Суми: Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 41–44.

8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 49–51. Ст. 376.